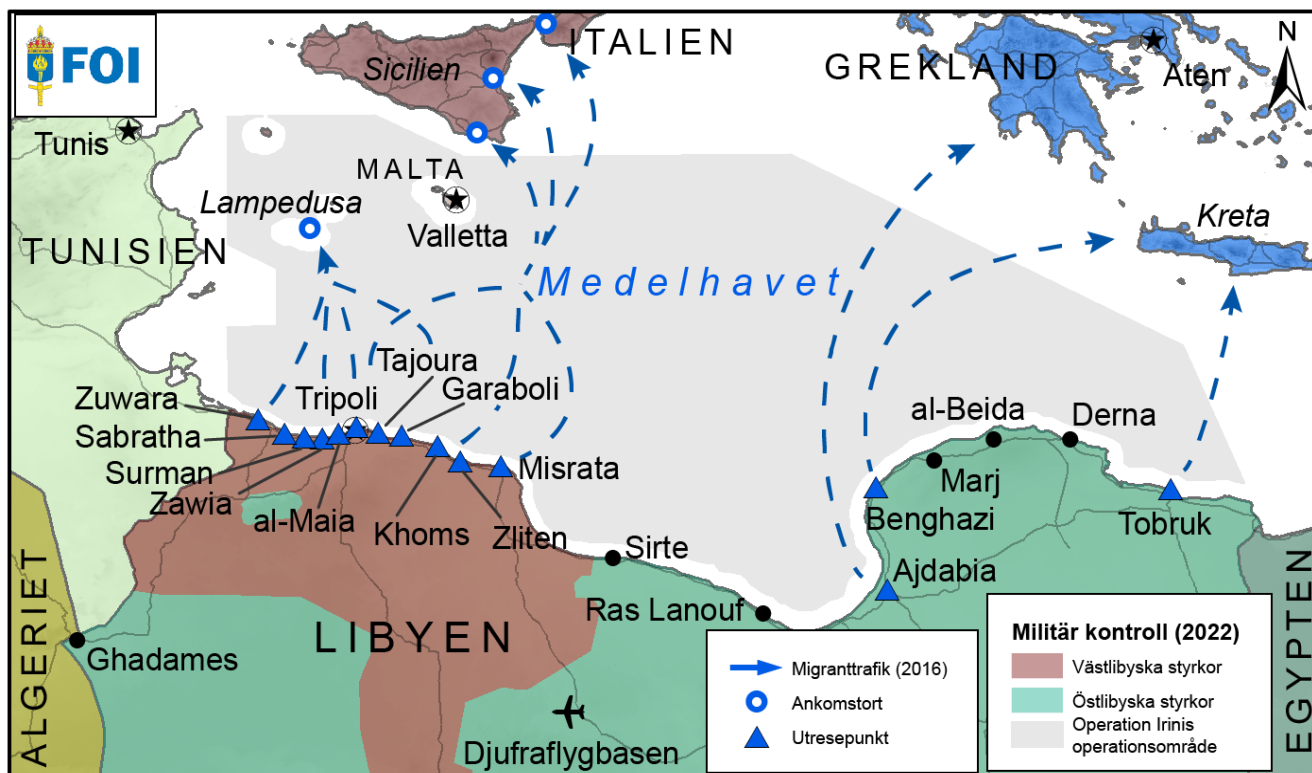

EU-insats på drift? Operation Irini, Medelhavsmigrationen och Libyenkonflikten

Aron Lund

Karta: Per Wikström (FOI). Källor: liveuamap.com (2022); unhcr.org (2016); Operation Irinis pressavdelning (dec. 2022).

Operation Irini är en marin EU-insats på Medelhavet. Den är främst inriktad på att stoppa vapensmuggling till Libyen men har i hög grad formats av EU:s migrationspolitik, vilken Operation Irini också har i uppdrag att stödja. Insatsen möter mycket stora svårigheter i fullföljandet av båda dessa uppgifter.

År 2015 sjösatte Europeiska unionen sin första militära insats på Medelhavet, Operation Sophia, som syftade till att stävja irreguljär invandring till EU från Nordafrika och rädda nödställda migranter. Men unionens och omvärldens prioriteringar förändrades snabbt. Våren 2020 stöptes Operation Sophia om i ny form, som Operation Irini. Insatsen behöll en roll i EU:s migrationshantering, men hade nu som huvuduppgift att stoppa vapensmuggling till Libyen – en nog så svår uppgift.

Detta FOI-memo ger en översiktlig bild av hur EU:s maritima operationer på Medelhavet har utvecklats under det gångna årtiondet. Fokus ligger på att beskriva

Operation Irinis mandat, verksamhet och politiska kontext, vilket aldrig tidigare har redovisats i samlad form på svenska. Memot klargör att såväl Operation Irini som dess föregångare har formats av EU:s förhållande till Libyenkonflikten och Medelhavsmigrationen, två svårslösa och sammanflätade problemkomplex om vilka medlemsstaterna har delvis skilda uppfattningar. Genom att belysa de bakomliggande faktorer och EU-interna kompromisser som har satt ramarna för Operation Irini tydliggörs vilka frågor som kommer att behöva behandlas fram till mars 2023, när insatsens mandat måste förlängas.

Memot inleds med korta avsnitt om Libyenkriget och om migrationen över centrala Medelhavet. En översiktlig bakgrund om maritima insatser med EU-anknytning i Medelhavet följs av ett längre avsnitt om Operation Sophia. Operation Irinis mandat, resurser och resultat redovisas sedan i tre separata avsnitt. Memot belyser därefter de frågor som väckts om hur insatsen förhåller

sig till Medelhavsmigrationen och Libyenkriget, för att till sist avslutas med en sammanfattande och framåtblickande analys av hur Operation Irini hanterar dessa frågor.

LIBYENKONFLIKTEN OCH DESS FÖLJDER

Ett inbördeskrig utbröt i Libyen i februari 2011, utlöst av protester mot landets mångårige diktator Moammar al-Gaddafi under den så kallade arabiska våren.¹ FN:s säkerhetsråd utfärdade ett vapenembargo och snart även ett mandat att använda ”alla tillgängliga medel” för att skydda libyska civila.² I mars 2011 intervenerade flera stater med, framför allt, flygstridskrafter och stöd till libyska rebeller. I april tog Nato över insatsens ledning. Koalitionen dominerades av Förenta staterna, Frankrike och Storbritannien, men även arabländer som Qatar och Förenade arabemiraten spelade en viktig roll. Sverige bidrog med bland annat flygspaning. Gaddafi dödades av rebeller i oktober 2011 och insatsen avvecklades strax därpå.³

Kriget hade även en marin dimension, och den internationella koalitionen genomförde omkring 300 bordningar av misstänkta fartyg på Medelhavet för att upprätthålla FN:s vapenembargo.⁴ Säkerhetsrådet upphävde rätten att borda fartyg på internationellt vatten våren 2012, men embargot kvarstod.⁵

Efter Gaddafis död förblev Libyen uppdelat mellan en mängd olika väpnade grupper, som från 2014 samlades i två rivaliserande konstellationer med centrum i västra respektive östra Libyen. Båda sidor hade kopplingar till utländska aktörer, och under 2019 märktes en kraftigt ökad internationell inblandning. Ryska och sudanesiska legosoldater stred för den östlibyska sidan, som också stöddes på olika vis av Förenade arabemiraten, Egypten och Frankrike. Turkiet ingrep med trupp på den västlibyska sidan, som också stöddes av bland annat Qatar.⁶ Rysk-turkiska förhandlingar bidrog till att en vapenvila utlystes 2020, men FN:s försök att nå en lösning genom fria val gick snabbt i stå. Våldsamheter har utbrutit sporadiskt under 2022, men på lägre nivå än tidigare.⁷

Libyen är viktigt för Europa. Förutom det centrala läget i Nordafrika, med lång kust mot Medelhavet, har landet mycket betydande energitillgångar. Två femtedelar av all känd olja i Afrika finns i Libyen, och export sker framför allt till Italien, Tyskland, Spanien och Kina. Landet har även Afrikas femte största naturgasresurser, vilka försörjer Italien genom undervattensrörledningen Greenstream.⁸ Därutöver har landet, vilket diskuteras mer utförligt nedan, kommit att bli ett av de viktigaste transitländerna för migration till Europa.

EU:s möjligheter att påverka Libyenkonflikten undermineras av motstridiga intressen och synsätt bland

medlemsstaterna.⁹ Många europeiska regeringar sluter helt enkelt upp bakom den FN-ledda fredsprocessen. Det har i praktiken ofta gynnat den västlibyska sidan, vars regering åtnjöt FN-erkännande från 2016 till 2021.¹⁰ Vissa länder har tagit tydligare ställning i konflikten. Italien och Malta har exempelvis odlat kontakter i västra Libyen, med fokus på migrationsfrågan, medan Frankrike, Grekland och Cypern står närmare ledningen i östra Libyen, bland annat för att motarbeta turkiskt inflytande.

MIGRATION ÖVER MEDELHAVET

Libyen är tillsammans med Turkiet ett av de viktigaste transitländerna för irreguljär migration till EU (*se diagram på sida 3*), vilken inbegriper både personer med flyktingskäl enligt svensk och internationell rätt och personer som av andra orsaker söker sig till Europa.

Migrationsfrågan har spelat stor roll i europeiska staters agerande gentemot Libyen både före och efter kriget 2011. Italien och Libyen slöt 2009 ett EU-stött avtal för att stävja människosmuggling, men sedan 2011 finns ingen fungerande libysk regering.¹¹ Istället har smugglingsnätverken smält samman med mäktiga väpnade miliser, vilket har fått till följd att migrationen har ökat.¹² Samtidigt har invandringstrycket växt även i andra delar av Europas södra grannskap, inte minst i samband med den flyktingkatastrof som utlöstes av kriget i Syrien. Under den stora migrationskrisen 2015 bröt EU:s gränspolitik tillfälligt ihop, vilket fick stora följdverkningar inom europeisk politik och utmynnade i en mer restriktiv syn på invandring. Även om 2015-krisen främst var kopplad till den östra migrationsrutten över Medelhavet, via Turkiet, ledde den även till ett skärpt fokus på migration över centrala Medelhavet.

Den libyska människosmugglingen utgår främst från landets västra delar, där väderförhållandena till havs är relativt gynnsamma, lokala aktörer har intressen i verksamheten, och avståndet är kort till italienska Lampedusa och Sicilien samt Malta (*se karta på sida 1*).

Som mest anlände över 181 000 personer till Italien under ett enda år, 2016. Migrationen via Libyen är huvudsakligen ekonomiskt motiverad, och en stor majoritet av de personer som nådde Italien år 2016 var män (71%) från fattiga afrikanska stater som Nigeria (21%), Eritrea (11%) eller Guinea (7%). En minoritet kom från krigsdrabbade stater som Mali (6%), Somalia (4%), Irak (1%), Syrien (1%) och Afghanistan (0,2%).¹³ Sammansättningen skiftar emellertid över tid, och 2021 märktes många bangladeshier och egyptier bland de som anlände till Italien från Libyen.¹⁴

Smugglingsnätverken uppträder med stor hänsynslöshet och överskeppningen är riskfylld, vilket har lett till tragiska olyckor när sjöovärdiga migrantbåtar kapsejsat. Centrala

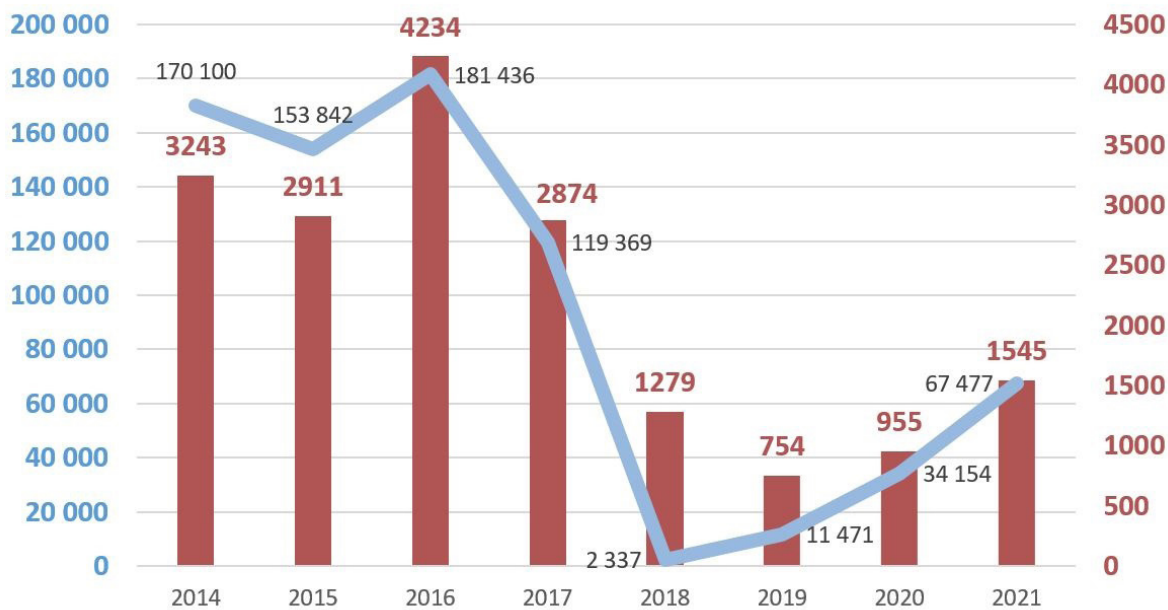

Diagram: Migration via centrala Medelhavet, 2014–2021. Källa: FN/UNHCR. data.unhcr.org (databassökningar 27 okt. 2022).

Medelhavet beskrivs av FN:s migrationsorganisation IOM som "den dödligaste kända migrationsrutten i världen", med mer än 17 000 dödsfall och försvinnanden till sjöss sedan 2014.¹⁵

Situationen påverkar både civil och militär sjöfart i området. Sjökapteners är enligt urgammal sedvänja skyldiga att undsätta nödställda personer till havs, i både fred och krig. Denna praxis har under de gångna två seklen bekräftats och preciserats i flera internationella konventioner, och utgör idag "utan tvekan en av de bäst etablerade principerna i den internationella havsrätten, sjöretten och humanitära rätten".¹⁶ Vid mitten av 2010-talet hade det blivit så vanligt att handelsfartyg på väg över Medelhavet tvingades avbryta färden för att undsätta migranter att sjöfartsindustrin började oroas. Räddningsaktionerna orsakade stora kostnader och förseningar för lastfartyg, och skapade risker för besättningar som saknade relevant utrustning, kapacitet och träning. De många dödsolyckorna och sjöfartens problem ledde sammantaget till växande krav på att regeringarna i Medelhavsområdet, och EU, skulle ta ansvar för frågan.¹⁷

OPERATIONERNA MARE NOSTRUM, MARE SICURO, TRITON OCH THEMIS

EU och dess medlemsstater, med Italien i spetsen, har bedrivit flera maritima insatser på centrala Medelhavet sedan 2013. Ursprungligen var syftet att ingripa mot människosmuggling och undsätta nödställda migranter, men insatsernas syfte har stegvis förskjutits från sjöräddning mot ren övervakning, samt mot annan smuggeltrafik med koppling till Libyenkriget.

Under 2013–14 drev den italienska kustbevakningen och marinen Operation Mare Nostrum, med stöd av EU. Insatsen började efterhand kritiserats inom EU, bland annat av Storbritannien, som menade att sjöräddningsinsatserna i praktiken förenklade människosmugglarnas arbete och underlättade irreguljär invandring till Europa.¹⁸ Samtidigt upplevde Italien insatsen som alltför kostsam och började yrka på att EU skulle ta ökat ansvar.

Operation Mare Nostrum avvecklades i oktober 2014, efter att ha undsatt över 150 000 människor, och ersattes av en mycket mindre italiensk marinoperation, Operation Mare Sicuro.¹⁹ EU:s gränsskyddsmyndighet Frontex inledde samtidigt den italienskledda insatsen Operation Triton, med mer fokus på övervakning än sjöräddning.²⁰ Den ersattes 2018 av en annan Frontexinsats, Operation Themis, som bland annat klargjorde att eventuella räddade migranter skulle föras till närmsta europeiska hamn istället för enbart till hamnar i Italien.²¹

FRÅN OPERATION SOPHIA TILL OPERATION IRINI, 2015–20

Den 18 april 2015 omkom mer än 800 människor när migrantbåtar förläste i tragiska olyckor utanför Lampedusa, vilket utlöste starka reaktioner och ledde fram till ett rekordsnabbt EU-beslut. Redan i juni inleddes EU:s första marina insats i Medelhavet, EUNAVFOR Med, som några månader senare skulle få det mindre tungvrickande tillnamnet Operation Sophia.²² Operation Sophia definierades som "en militär krishanteringsinsats som bidrar till att förstöra affärsmodellen för

människosmugglings- och människohandelnätverk i södra centrala Medelhavsområdet”.²³

Att det blev just en militär insats var inte givet, med tanke på att EU hade civila organ avsedda för att hantera migrationsfrågor. Skälet tycks stå att söka i den snabba beslutsprocessen, vilken ledde till att EU lät sig styras av erfarenheterna från två tidigare insatser som bägge organiserats på militär grund. Regeringen i Rom hade sedan den lade ner sin egen stora marininsats, Operation Mare Nostrum, försökt samla stöd för att återuppliva den under EU-flagg. I samband med Lampedusaolyckorna lyftes detta förslag igen, vilket ledde in debatten på det militära spåret. I jakten på en konkret modell för Operation Sophias struktur vände man sig sedan till EU:s redan existerande marina insats, EUNAVFOR Somalia/ Operation Atalanta, som sedan 2008 bekämpar pirater utanför Somalia.²⁴

Det dröjde emellertid inte länge efter Operation Sophias grundande förrän de växande migrationsströmmarna hade fått EU-opinionen att svänga. Upprördheten över dödsfall på Medelhavet kom efter krisåret 2015 att överskuggas av krav på begränsad migration. Samtidigt började de förnyade striderna i Libyen pocka på uppmärksamhet kring den vapen- och oljesmuggling som gödde konflikten, mitt i ett område som EU utnämnt till sitt södra grannskap och förväntades ha inflytande över. Unionen hade dessutom just antagit en strategi för sjöfartsskydd, som bland annat lyfte ”människohandel och människosmuggling, organiserade kriminella sammanslutningar som underlättar illegal migration, smuggling av vapen och narkotika, smuggling av varor och smuggelgoods” som hot vilka EU måste kunna hantera.²⁵

Vid mitten av 2010-talet utfärdade FN:s säkerhetsråd flera mandat för maritim krishantering norr om Libyen, vilket för EU var ett sätt att skapa legitimitet för europeiska insatser. I mars 2014 gav resolution 2146 medlemsstaterna rätt att genomföra vissa ingripanden mot oljesmuggling från Libyen.²⁶ I oktober 2015 utfärdades resolution 2240, som gav tillstånd att inspektera och beslagta människosmugglares fartyg på internationellt vatten norr om Libyen.²⁷ I juni 2016 följde resolution 2292, som återskapade ett mandat för upprätthållandet av FN:s vapenembargo genom bordningar på internationellt vatten, liknande det som existerat 2011–12.²⁸ Dessa resolutioner har sedan förnyats årsvis.²⁹

I samband med antagandet av resolution 2292 genomfördes en justering av Operation Sophias EU-mandat, som fick två nya uppgifter: att bygga upp den libyska kustbevakningen så att den skulle kunna stoppa migranter på libyskt vatten, och att upprätthålla FN:s

vapenembargo.³⁰ I augusti 2016 slöt Operation Sophia en överenskommelse med den FN-stödda regeringen i Tripoli om stöd till kustbevakningsinsatser.³¹ Detta följdes i februari 2017 av en bilateral överenskommelse mellan regeringarna i Tripoli och Rom, med finansiering från EU.³² Sommaren 2017 utvidgades Operation Sophias mandat ytterligare genom ett tillägg om att övervaka libysk oljesmuggling.³³

Samtidigt som insatsens roll blev alltmer diffus fortsatte den migrationsrelaterade kritiken mot Operation Sophia att växa i styrka.³⁴ Asylrätts- och människorättsgrupper anklagade EU för att göra för lite för att rädda nödställda på Medelhavet och för att stödja en brutal migrationshantering i Libyen. Men det var den växande invandringskritiska opinionen som fick störst genomslag på regeringsnivå. I Italien och flera andra EU-länder hade Operation Sophia börjat uppfattas som kontraproduktiv, eftersom insatsen ”ofrivilligt kommit att bli en del av smugglarnas affärsmodell”.³⁵ Istället för att köra migranter hela vägen till Lampedusa kunde de libyska ligorna nu använda billiga, sjöovärdiga gummiflottor, vilka bogserades till Libyens territorialvattengräns och lämnades på drift i väntan på att upptäckas av Operation Sophia. EU:s orlogsfartyg var lagligen bundna att ingripa för att rädda alla nödställda och föra dem till närmaste säkra hamn, vilket i praktiken innebar Italien eller Malta.³⁶ Istället för att förstöra smugglarnas affärsmodell hade man alltså förbättrat den.³⁷

Italien svängde mot 2010-talets slut från att ha varit insatsens främsta tillskyndare till att bli dess skarpaste kritiker, särskilt efter att en ny regering med mer invandringskritisk agenda tillträtt 2018. Insatsens framtid hängde därmed på en skör tråd. Förnyelsen av Operation Sophias mandat i mars 2019 ledde till stormiga debatter inom EU, och det slutade med att insatsens överlevnad villkorades med ett förbud mot allt bruk av sjöstridskrafter. Utan fartyg kunde nämligen inga sjöräddningar genomföras, även om flygspaning och viss annan verksamhet kunde fortsätta. Beslutet kritiserades bland annat av EU:s utrikesrepresentant Federica Mogherini, men stod fast vid nästa mandatförlängning hösten 2019.³⁸

I mars 2020 gjorde EU till sist en fullständig omstart för EUNAVFOR Med, som fick ett nytt mandat med ny huvuduppgift och döptes om till Operation Irini, grekiska för ”fred”.

Enligt EU hade Operation Sophia fram till den punkten räddat närmare 45 000 personer i sjönöd, gripit 143 misstänkta smugglare, förstört 545 smugglingsbåtar och utbildat 477 anställda i den libyska kustbevakningen.³⁹

OPERATION IRINIS MANDAT

Till skillnad från föregångaren Operation Sophia är Operation Irinis primära uppgift varken sjöräddning eller att bekämpa människosmuggling, utan att stödja FN:s vapenembargo mot Libyen. Denna uppgift ska genomföras bland annat genom spaning med flyg, satellit och marina enheter, samt genom att dela information med andra relevanta aktörer. Insatsens skarpa egg är att, med stöd i Säkerhetsrådets resolution 2292, kunna inspektera och borda misstänkta fartyg ”inom det överenskomna insatsområdet på det fria havet utanför Libyens kust”. Om man finner krigsmateriel ombord kan Operation Irini tvinga fartyget till hamn i EU och ”vidta relevanta åtgärder för att beslagta och bortskaffa sådana artiklar”.⁴⁰

Utöver upprätthållandet av vapenembargot har Operation Irini ärvt ytterligare tre uppgifter från Operation Sophia, vilka uttryckligen beskrivs som sekundära:

- att ”inom ramen för sina medel och förmåga” motarbeta oljesmuggling från Libyen.
- att ”bistå vid kapacitetsutvecklingen och utbildningen av Libyens kustbevakning och sjöstridskrafter vid brottsbekämpande uppgifter till havs, särskilt för att förhindra människosmuggling och människohandel”.
- att ”stödja upptäckt och övervakning av människosmugglings- och människohandelnätverk” genom flygspaning på internationellt vatten, det vill säga utan att använda fartyg.⁴¹

Till skillnad från sina föregångare har Operation Irini inget sjöräddningsuppdrag, men internationell lag måste naturligtvis följas ändå. ”Dessa skepp patrullerar inte havet på jakt efter människor att rädda”, har EU:s utrikesrepresentant Josep Borrell slagit fast, men ”om skeppen hittar någon i havet måste de rädda dem.”⁴²

Det är dock osannolikt att den situationen skulle uppstå, eftersom insatsens operationsområde har designats på ett sådant sätt att Operation Irini inte ska komma i kontakt med migranttrafiken. Insatsens marina enheter opererar enbart nordöst om Libyen, på tryggt avstånd från kända migrationsrutter liksom från Malta och Italien. Flygspaningen över den västra delen av operationsområdet fortsätter att upptäcka nödställda migrantbåtar, men dessa kan som regel larmas in till den libyska kustbevakningen, med återtransport till Libyen som följd.⁴³

Därutöver har Operation Irini också en inbyggd politisk nödbroms. Var fjärde månad måste insatsen granskas av ministerrådets kommitté för utrikes- och säkerhetspolitik (Kusp), som ska godkänna en förlängning ”såvida inte utplacering av insatsens marina resurser leder till en pulleffekt på migrationen”.⁴⁴ Mandatet innehåller ingen

definition av vad som ska anses utgöra en ”pulleffekt”, men eftersom enskilda stater kan inlägga veto räcker det teoretiskt sett med att en medlem vill avbryta insatsen. Operation Irini riskerar således att avslutas i förtid om dess fartyg börjar dras in i sjöräddningsverksamhet på samma sätt som tidigare insatser, vilket skapar ett tydligt incitament att undvika kända migrationsrutter.⁴⁵

Att Operation Irini enbart kan verka med fartyg i den östra delen av sitt operationsområde är knappast till gagn för insatsens förmåga att lösa sin huvuduppgift, att stoppa vapensmuggling till alla delar av Libyen. Icke desto mindre var dessa restriktioner avgörande för EU:s möjlighet att nå konsensus om bruket av marina enheter, och därmed för Operation Irinis tillkomst.

Operation Irini löpte ursprungligen på ett år, med start 31 mars 2020. I mars 2021 förlängdes mandatet med två år, till 31 mars 2023, alltså under förutsättning att det inte blir stopp i de kvartalsvisa granskningarna i Kusp.⁴⁶

NATIONELLA BIDRAG, PERSONAL OCH RESURSER

Operation Irini har sin högsta ledning (*Operation Headquarters*, OHQ) i Rom och ett logistikcentrum på Sigonellaflygbasen på Sicilien. Militär ledning utövas från insatsens flaggskepp (*Force Headquarters*, FHQ).

Insatsen hade 2020–21 en budget på 9,8 miljoner euro.⁴⁷ I november 2022 omfattade Operation Irini en italiensk och en grekisk fregatt, två maritima patrull- och spaningsflygplan från Polen respektive Luxemburg samt två italienska flygdrönare. Kring 130 personer arbetade vid högkvarteret i Rom, inklusive två svenska stabsofficerare. Ytterligare 440 personer var knutna till insatsens marina resurser, inklusive fartygsstyrkans ledning på det, just då, grekiska flaggskeppet. Inräknat italiensk stödpersonal deltog mer än 600 personer i Operation Irinis arbete.⁴⁸

Ända sedan grundandet har Operation Irini mottagit personalbidrag från de flesta EU-länder, men inte alla. I november deltog 24 medlemsstater i insatsen.⁴⁹ Nivån på varje lands stöd och deltagande varierar dock kraftigt, liksom det faktiska inflytandet. Insatsen leds liksom sina föregångare av Italien, med en viktig roll spelas även av Grekland och i viss mån Frankrike. En stor del av personalstyrkan är italienare och greker, och även Tyskland lämnar betydande bidrag. Insatsens chef är italienare, flankerad av en fransk andreman. Posten som militär befälhavare roterar halvårsvis mellan Italien och Grekland, vilket även gäller stabschefsposten.⁵⁰

Operation Irini leds från italienska och grekiska fartyg, vilka växlar på samma rullande schema som den militära befälhavaren. Fregatter av *Ellis*-klass har fungerat som flaggskepp under grekiska befälhavarskap, medan Italien har använt såväl fregatter (*Maestrale*- och *Carlo*

Bergamini-klass) som större amfibiefartyg (*San Giorgio*-klass).⁵¹ Bland de fartyg som deltagit i insatsen eller hoppat in tillfälligt i samband med Medelhavspassager märks fregatter, korvetter, patrullfartyg och ubåtar, främst från Italien och Grekland, men även Frankrike, Tyskland, Rumänien och Portugal.

Operation Irini tycks sällan ha haft tillgång till mer än ett eller två fartyg åt gången, vilket framstår som helt otillräckligt givet det mycket stora och hårt trafikerade operationsområdet. I och med att insatsen främst är inriktad på vapensmuggling består dock en stor del av den dagliga verksamheten av spaning och övervakning, där exempelvis flygresurser torde vara av större betydelse. Fartygen spelar likväl en viktig roll och är nödvändiga för att kunna genomföra direkta ingripanden.

AKTIVITETER OCH RESULTAT, 2020–22

Operation Irini inleddes formellt 31 mars 2020 och dess marina komponent aktiverades 4 maj samma år. Insatsen förklarade sig ha uppnått full operativ förmåga 10 september 2020.⁵²

Under sina första två och ett halvt år, till november 2022, har Operation Irini enligt egna uppgifter undersökt 7 528 fartyg med olika metoder. Insatsen hade genomfört 393 ömsesidigt överenskomna besök på lastfartyg, s k *friendly approaches*. Vid 25 tillfällen inspekterades misstänkta fartyg genom att en väpnad bordningsstyrka sattes ombord med båt eller helikopter.⁵³ Före bordning ansöker Operation Irini om tillstånd från fartygets flaggstat, men kan agera utan tillstånd om detta inte har erhållits inom fyra timmar.⁵⁴ Operation Irini offentliggjorde i november 2022 att enbart en flaggstat har vägrat lämna tillstånd till inspektioner, dessutom vid nio tillfällen.⁵⁵ Den stat det gäller är Turkiet (se nedan).

Tre av de 25 bordningarna har lett till beslag. I september 2020 stoppades tankarfartyget MV *Royal Diamond 7* på väg från Förenade arabemiraten till Derna, i östra Libyen, med jetbränsle i lasten.⁵⁶ Fartyget omdirigerades till Grekland.⁵⁷ I juli 2022 stoppades MV *Victory Roro*, ett lastfartyg som tidigare misstänkts smuggla krigsmateriel till den östlibyske ledaren Khalifa Heftar.⁵⁸ I lasten fanns 105 stridsfordon, vilka fördes till Malta och beslagtogs.⁵⁹ I oktober 2022 stoppades holländskflaggade MV *Meerdijk*, som fraktade emiratisktillverkade militärfordon. De fördes till Marseille och beslagtogs. Givet fordonens ursprung var även *Meerdijk* sannolikt på väg till östra Libyen.⁶⁰

I ett känt fall har Operation Irinis inspektioner hejdat med hot om vapenmakt. I juni 2020 försökte franska fregatter stoppa ett misstänkt lastskepp, MV *Cirkin*, som seglade från Turkiet mot den västlibyska staden Mistrata under eskort av tre turkiska örlogsfartyg. De turkiska fartygen vägrade

tillåta en inspektion och tände enligt franska uppgifter sin målsökningsradar – en mycket hotfull gest. *Cirkin* tilläts då segla vidare.⁶¹ Incidenten ägde rum i ett spänt läge, när Turkiet samtidigt anklagades av EU för att kränka grekiskt och cypriotiskt vatten. Den utlöste en hård ordväxling mellan Paris och Ankara.⁶²

Sammanfattningsvis kan det konstateras att beslagen är mycket få. Samtidigt är det möjligt att Operation Irinis aktiviteter i någon mån avskräcker och försvårar smugglingsförsök. Det bör också påpekas att större delen av insatsperioden har sammanfallit med en vapenvila i Libyen, då tillförseln av krigsmateriel troligen har varit låg och kunnat genomföras med större omsorg och diskretion.

Enligt Operation Irinis egna uppgifter har man också fram till oktober-november 2022 övervakat 16 libyska hamnar och 25 flygplatser/flygfält, och vidarebefordrat 40 rapporter till den FN-expertgrupp som dokumenterar sanktionsbrott.⁶³

Arbetet med Operation Irinis tre sekundäruppgifter hämmas av både resursbrist och politiska komplikationer. Insatserna mot olje- och människosmuggling bedrivs av allt att döma främst genom spaning och informationsdelning, närmast som en bieffekt av arbetet med vapenembargot. Operation Irini ska dock ha bidragit till att stoppa minst ett oljesmugglingsförsök, från Tobruk i östra Libyen år 2020.⁶⁴ I den mån spaningen med flyg eller andra resurser upptäcker migrantfartyg rapporteras dessa till relevanta myndigheter. Skulle Operation Irinis fartyg befinna sig i närheten av människor i sjönöd måste de ingripa, vilket dock bara har skett vid ”ett fåtal tillfällen” sedan 2020.⁶⁵

Stödet till Libyens kustbevakning och flotta ligger helt nere, ända sedan starten.⁶⁶ I och med nedläggningen av Operation Sophia upphörde de träningsavtal som tidigare slutits med regeringen i Tripoli, och även om Operation Irini har lagt fram en plan för förnyade utbildningsinsatser har den inte vunnit stöd. Sedan vintern 2021–22 saknar de västlibyska ledarna FN-erkännande, vilket tycks ha fått földeffekter i Bryssel.⁶⁷ Operation Irinis presstalesperson, den tyske majoren Andreas Bohl, säger att man inte kan komma vidare ”förrän ett erkänt [libyskt] styre accepteras av alla EU-medlemmar”.⁶⁸ Inte heller regeringen i Tripoli verkar ha drivit på för en fortsättning, vilket kan hänga samman med dess irritation över vapenembargot. En ny komplikation är att den västlibyska kustbevakningsverksamheten har splittrats mellan rivaliserande grupper (se nedan).⁶⁹

Bilateralt stöd till libyska enheter inblandade i marin och migrationsrelaterad verksamhet lämnas fortfarande av Italien, utanför Operation Irinis ramar.⁷⁰ Därutöver stöds Tripoliregeringen och miliserna i västra Libyen, inklusive de som kontrollerar olika marina enheter, av Turkiet och

Qatar. Detta kan i sig ha reducerat den libyska sidans intresse för Operation Irinis träningsinsatser.

DEBATT, KRITIK OCH KONTROVERSER

Precis som sin föregångare, Operation Sophia, har Operation Irini varit föremål för debatt både inom och utom EU. Två teman kan urskiljas: dels anklagelser om att Operation Irini bidrar till olyckor på Medelhavet och förvärrar situationen för migranter i Libyen, och dels anklagelser om att embargopatulleringen är ineffektiv eller inverkar negativt på Libyenkriget.

Migrationsfrågan och den libyska kustbevakningen

Operation Sophia kritiserades både för att fungera som en "sjötaxi" för irreguljär invandring till Europa och för att inte i tillräcklig mån rädda nödställda migranter. I Operation Irinis fall har kritiken främst varit av det senare slaget, vilket hänger samman med att insatsens mandat och operationsområde har skraddarsyttts för att undvika sjöräddningssituationer.

Människorättsgrupper, aktivister och tankesmedjor har kritiserat Operation Irinis migrationsrelaterade nödbroms och bruket av termen "pullfaktor", samt sammanblandningen av vapeninspektioner och migrationskontroll.⁷¹ Operation Irini kritiseras även för att koncentrera sin marina närvaro i operationsområdets östra delar, där risken är låg att stöta på migrantbåtar.⁷² Insatsens totaleffekt på migrationen har beskrivits som en "externalisering av det juridiska ansvaret för sjöräddning", det vill säga att det överförs på libyska aktörer.⁷³

Som noterats ovan har Operation Irini aldrig lyckats inleda den planerade utbildningen av libyska kustbevakningsstyrkor. Likväl behåller insatsen ett sådant uppdrag, och den bidrar även genom flygspaning och annan övervakning till att rikta libyska styrkors uppmärksamhet mot migrantbåtar.

Att ge libysk kustbevakning huvudansvaret för sjöräddningar har av allt att döma varit en effektiv metod sett till syftet, alltså att stoppa migranter från att nå Europa. (Se *diagram på sida 3.*) Under 2021 anlände enligt FN:s flyktingorgan UNHCR cirka 32 400 människor till Italien eller Malta från Libyen, men lika många hann hejdas av den libyska kustbevakningen och föras tillbaka till Libyen.⁷⁴ Totalt har cirka 87 000 migranter återbördats till Libyen på detta vis sedan 2016.⁷⁵ Mellan 2017 och 2021 sjönk antalet personer som nådde Italien över havet med uppskattningsvis 44 procent, vilket dock berodde på fler faktorer än enbart EU-insatsen.⁷⁶ Politisk-militära förändringar i Libyen tycks exempelvis ha underminerat de ledande smugglarnätverkens aktivitet från och med 2017,

fram till cirka 2020–21.⁷⁷ Covid-19 spelade troligen också en roll under 2020.

Kustbevakningens uppträdande har emellertid kommit att bli ett huvudnummer i kritiken mot först Operation Sophia och numera Operation Irini.

Som noterats ovan har Libyen ingen fungerande statsmakt sedan 2011. Styret i västra Libyen vilar på en sorts miliskartell, där såväl kustbevakningen som all annan myndighetsutövning står under inflytande av krigsherrar och väpnade grupper. Vissa av dessa grupper har tillskansat sig offentlig finansiering och status som myndighetsorgan, men fortsätter i praktiken att agera utifrån sina egna intressen. De utgör därmed ett typexempel på vad som i krigs- och postkonfliktsammanhang beskrivs som hybridaktörer, alltså paramilitära rörelser som etablerar sig inom en svag stats politiska ordning, utan att lyda dess ledning eller lagar: "Hybridaktörer är beroende av statligt stöd och utnyttjar statsmaktens verktyg och prerogativ, men åtnjuter samtidigt den flexibilitet som följer av att *inte* vara staten och *inte* bära ansvar för offentlig maktutövning."⁷⁸

När det gäller kustbevaknings- och marinresurserna i västra Libyen rör det sig framförallt om Stabiliseringsstödenheten (ar. *jihaz daam al-istiqrar*, eng. *Stability Support Apparatus*, SSA).⁷⁹ SSA grundades i januari 2021 och är formellt en säkerhetsstyrka underställd Tripoli-regeringen, men i praktiken en löst sammanhållen allians av före detta rebellmiliser från Tripoli och den västra kustregionen. SSA-ledare har inflytande över Tripolistyrets kustbevakning och flotta, och har dessutom bildat egna, fristående kustbevakningsstyrkor. De driver också migrantfångelser med varierande grad av officiellt erkännande.⁸⁰ Under 2022 gick miliserna inom SSA skilda vägar, när vissa valde att erkänna det rivaliserande styret i östra Libyen.⁸¹ Detta har ställt vissa västlibyska kustbevakningsenheter i motsättning till varandra, utöver att den östlibyska regeringen redan höll sig med egen marin och kustbevakning.

Libyens miliser och människosmugglare, inklusive de som sedan 2021 ingår i SSA, har under lång tid anklagats för brutal hantering av migranter och för att profitera på verksamheten. Såväl människorättsgrupper som FN-undersökningar pekar på att migranter som fångats av kustbevakningen har utsatts för allvarliga övergrepp, inklusive mord, tortyr, våldtäkter och tvångsarbete.⁸² En undersökningsgrupp tillsatt av FN:s människorättsråd fastslog 2021 att det finns "rimliga skäl att anta att mord, slaveri, tortyr, fängslanden, våldtäkter, förföljelse och andra inhumana gärningar begångna mot migranter" i Libyen kan utgöra brott mot mänskligheten.⁸³

I januari 2022 läckte en Operation Irini-rapport signerad

av insatschefen Stefano Turchetto, som noterade ”överdriven våldsanvändning” från kustbevakningsstyrkornas sida.⁸⁴ Strax därpå valde den tyska regeringen att dra sig ur Operation Irinis träningsuppdrag, med hänvisning till libyska styrkors uppträdande mot flyktingar, migranter och frivilligorganisationer. Tyskland har dock fortsatt bidra till insatsens övriga uppgifter.⁸⁵ I praktiken torde effekten av det tyska beslutet alltså vara mycket liten, i och med att Operation Irini inte bedriver någon träning.

Vapenembargot och Libyenkonflikten

Operation Irini har anklagats för att inte upprätthålla FN:s vapenembargo på ett meningsfullt sätt. Samtidigt kritiserar insatsen för att utgöra ett partstagande i Libyenkonflikten, eftersom dess insatser för embargot framför allt drabbar en av de stridande parterna.

Att vapenembargot mot Libyen inte fungerar är uppenbart.⁸⁶ Embargot har ända sedan det infördes våren 2011 ”utsatts för oavbrutna kränkningar”, som dåvarande FN-sändebudet Ghassan Salamé konstaterade 2020.⁸⁷ Den FN-expertgrupp som är satt att granska efterlevnaden av embargot har dokumenterat kontinuerlig illegal krigsmaterielexport till Libyen från Ryssland, Turkiet och Förenade arabemiraten, medan exempelvis Syrien och Jordanien anklagas för inblandning i mindre skala.⁸⁸ Trots detta har Säkerhetsrådet inte agerat. Expertgruppen konstaterade uppgivet i sin senaste rapport 2022 att det är i stort sett omöjligt att hindra resursstarka stater från att avsiktligt bryta mot embargot så länge de inte riskerar straffsanktioner från Säkerhetsrådet:

Vapenembargot kommer att fortsätta vara totalt ineffektivt så länge som medlemsstater kontrollerar logistikflöden och försörjningskedjor till de parter som respektive medlemsstat stödjer. I och med att inga åtgärder har vidtagits mot de individer och entiteter som har rapporterats bryta mot vapenembargot [...] är sanktionsregimens avskräckande effekt mycket låg.⁸⁹

Detta är emellertid en kritik som snarare belastar Säkerhetsrådet än Operation Irini eller EU. Att Säkerhetsrådet inte använder tillgängliga sanktionsinstrument mot de personer och stater som bryter mot embargot beror på de sedvanliga politiska låsningarna inom rådet, särskilt mellan de fem vetomakterna. En av dem, Ryssland, deltar som synes med liv och lust i samma vapensmuggling som landet återkommande har röstat för att förbjuda.

Vid sidan av kritiken för allmän ineffektivitet anklagas Operation Irini också för att strukturellt snedvrida Libyenkonflikten genom att enbart ingripa mot misstänkt trafik till sjöss.⁹⁰ Övervakningen av maritima transportleder försvårar vapentillförseln till grupper i västra Libyen, företrädesvis från Turkiet, men påverkar inte i samma utsträckning de östlibyska styrkorna, som även försörjs landvägen via Egypten. Det förekommer även luftburna

leveranser till bägge sidor, från Turkiet respektive Förenade arabmiraten och Ryssland (via den ryska Hmeimimbasen i Syrien). Dessa leveranser är inte heller åtkomliga för Operation Irini.⁹¹ Att Operation Irini enbart ingriper till sjöss beror på att insatsens FN-mandat enbart gäller den maritima domänen, men att försöka ingripa mot land- eller luftburen trafik skulle naturligtvis också möta politiska och praktiska hinder.

Som en följd av detta har myndigheterna i västra Libyen varit skarpt kritiska till Operation Irini.⁹² Även Turkiet har en mycket negativ inställning till Operation Irini och särskilt till dess inspektioner av turkiska fartyg.⁹³ I november 2020 kallade utrikesminister Mevlüt Çavuşoğlu en bordning genomförd av EU-styrkor för ”sjöröveri” och meddelade i hotfulla ordalag att man förberedde ett svar ”såväl på fältet som genom juridiska och politiska processer”.⁹⁴ Turkiska örlogsfartyg anklagas, som nämnts ovan, för att vid minst ett tillfälle ha ingripit med vapenhot för att hindra en bordning.

Även om EU skulle vilja ändra Operation Irinis inriktning för att nå en jämnare effekt på vapensmugglingen, vore det svårt att föreställa sig hur det skulle gå till. Både Ryssland och Frankrike är permanenta medlemmar av FN:s säkerhetsråd och skulle troligen motsätta sig mandatförändringar till nackdel för östlibyska intressen. Till och med om EU kunde utverka ett mandat för andra sorters ingripanden förefaller det helt orealistiskt att europeiska styrkor skulle stoppa turkiska och ryska militära transportplan över Medelhavet, eller kontrollera trafik i Egypten mot Kairoregerings vilja.

Både Operation Irini och EU:s utrikestjänst avvisar hur som helst kritiken och trycker på att övervakningen genomförs på ett opartiskt och konsekvensneutralt sätt.⁹⁵ Man påpekar också att insatsens spaning och informationsdelning påverkar alla inblandade i kriget, och att misstänkta luft- och landleveranser anmäls till EU och till FN:s sanktionsövervakare även om Operation Irini inte kan ingripa mot dem.⁹⁶ Noterbart är också att samtliga tre skeppslaster som hittills har tagits i beslag tycks ha varit ämnade för styrkor i östra Libyen (se ovan, sida 6).

SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

EU och enskilda EU-medlemsstater, främst Italien, har sedan 2010-talets början bedrivit flera olika militära och civila insatser på centrala Medelhavet. Dessa insatser har framför allt fokuserat på migration och människosmuggling, men även – i stigande grad – på Libyenkonflikten. Dessa frågor, som hänger tätt samman med varandra, utgör långsiktiga och möjligen olösliga problem, vilka likväl måste hanteras på ett eller annat sätt av EU. Vissa av unionens medlemsstater har skilda

uppfattningar om hur problemen bäst bör hanteras, vilket har försvårat enighet kring insatsmandaten. Resultatet har ofta varit att beslutsfattandet har stannat vid minsta gemensamma nämnare, med svaga eller restriktiva mandat som följd.

Den marininsats som inleddes 2020, EUNAVFOR Med/Operation Irini, har på detta sätt växt fram genom en serie kompromisser och reaktiva beslut, och den bär tydliga spår från tidigare insatser. I grund och botten utgör Operation Irini en direkt fortsättning på EUNAVFOR Meds första inkarnation, Operation Sophia, som lanserades som EU:s svar på de stigande dödstalen på Medelhavet år 2015. Operation Sophias marina karaktär och struktur ärvdes i sin tur från tidigare insatser, främst Italiens Operation Mare Nostrum (2013–14) och EUNAVFOR Somalia/Operation Atalanta (2008–). Det dröjde dock inte lång tid innan EU började modifiera Operation Sophias syften och struktur. Efter att läget i Libyen förvärrades 2014 behövde unionen snabbt hitta verktyg för att hantera kriget och dess följd effekter. Nya uppgifter började därför ympas på Operation Sophia, inklusive patrullering mot vapen- och oljesmuggling. Samtidigt hade EU:s sjöräddningsinsatser omvärderats av flera medlemsstater, inklusive nyckelspelaren Italien. Det ledde till att Operation Sophia i praktiken sattes på paus våren 2019.

Först ett år senare kunde EUNAVFOR Med återlanseras som Operation Irini, med den nya huvuduppgiften att implementera FN:s vapenembargo mot Libyen. I denna form saknar insatsen ett aktivt sjöräddningsuppdrag och undviker kända människosmugglingsrutter, vilket har löst de politiska knutar som paralyserade Operation Sophia och möjliggjort ett förnyat bruk av marina resurser. Operation Irini har emellertid bara skenbart frikopplats från migrationsfrågan, eftersom insatsen fortfarande utgör en länk i den kedja av spaning och informationsdelning som syftar till att hejda migranttransporterna på libyskt vatten, för återförande till Libyen. Därtill har Operation Irini i uppdrag att träna och stödja den västlibyska kustbevakningen, även om detta i praktiken aldrig har fungerat.

Att kunna reglera migrationsströmmarna på centrala Medelhavet är viktigt för EU. Detta kommer inte att ändras inom överskådlig tid. Invandringstrycket från och via Nordafrika har sin grund i ett enormt välståndsgap, och det kommer troligen att öka kraftigt under kommande årtionden. Det beror dels på en snabb folkökning i afrikanska länder, men också på exempelvis klimatförändringens effekter och växande säkerhetskriser i bland annat Sahelområdet. Den västlibyska kustbevakningen spelar sedan 2016–17 en

nyckelroll i EU:s hantering av dessa migrationsströmmar, och Operation Irini utgör ett stöd för denna hantering genom spaning och informationsdelning; man har även uppdraget att i framtiden bidra med mer konkret stöd. Med detta följer dock kritik kopplad till kustbevakningens brutala uppträdande och dess band till laglösa miliser.

Det är svårt att se hur den saken skulle kunna ändras, så länge kopplingen mellan Operation Irini och kustbevakningen består. Den västlibyska regeringen saknar fullt internationellt erkännande och är i praktiken integrerad med mäktiga miliser, vilka har kopplat greppet om den migrationsrelaterade myndighetsverksamhet som står i fokus för EU:s intresse. En genomgripande förändring av milisernas agerande är osannolikt, så länge Libyen förblir en i praktiken statslös krigszon. Inte ens om Operation Irinis träningsuppdrag till sist kan aktiveras och leverera avsedd EU-utbildning i migrationslagstiftning och mänskliga rättigheter, är det troligt att detta skulle få genomslag i Libyens milismiljöer.

Migrationsrelaterad kritik lär därför fortsätta drabba Operation Irini så länge insatsen har kvar sin roll i dessa frågor. Att helt undvika migrationsfrågan är också i praktiken ogörligt. Så länge Operation Irini har fartyg på havet kommer de oundvikligen att dras in i sjöräddningsinsatser om de inte, som nu, placeras långt öster om de större människosmugglingsrutterna – vilket i sig utgör ett ställningstagande som öppnar för debatt och kritik. Enligt vissa källor finns också indikationer på en tilltagande människosmuggling via östra Libyen, vilket i så fall kommer att skapa nya svårigheter för Operation Irini.⁹⁷

Operation Irinis huvudsyfte, att upprätthålla FN:s vapenembargo mot Libyen, är ytterligare en grannliga uppgift. Embargot undermineras aktivt av flera statsaktörer, inklusive Ryssland, Turkiet och Förenade arabemiraten. Samtidigt har oenighet i Säkerhetsrådet hindrat effektiva ingripanden och FN-sanktioner mot de vapensmugglare som avslöjas. Under dessa förhållanden är det svårt, för att inte säga omöjligt, för Operation Irini att effektivt upprätthålla embargot. Antalet beslag och bordningar har således förblivit lågt och vapensmugglingen fortgår i stor skala, trots EU:s ansträngningar.

En värdering av Operation Irinis påverkan kan dock inte enbart utgå från antalet genomförda bordningar eller beslag. Det relevanta är snarare den samlade effekten, inklusive frågan om i vilken utsträckning Operation Irini har en avskräckande, försvårande och fördyrande inverkan på vapensmugglingen. Att insatsen har en viss sådan effekt förefaller troligt, men hur viktig den är låter sig inte utredas inom ramen för detta FOI-memo. Om det vore möjligt att fastslå att

Operation Irini har en meningsfull sådan totaleffekt skulle det väcka frågan om huruvida resurstillskott, med exempelvis fler fartyg, kan ge ytterligare påverkan.

Turkiet och det libyska styret i Tripoli har kritiserat att Operation Irinis embargoatrullering särskilt missgynnar västlibyska styrkor, i och med att dessa inte kan försörjas landvägen. Samtidigt är det uppenbart att västlibyska styrkor har fortsatt motta vapen i stor skala, och EU:s påverkan på vapensmugglingen bör därför inte överdrivas. Det är till och med möjligt att Operation Irini mer utgör ett politiskt problem för Turkiet än ett militärlogistiskt hinder för miliserna i västra Libyen, genom att störa, uppmärksamma och dokumentera turkiska sanktionsbrott utan att kunna stoppa dem. Huruvida den relativa effekten på olika konfliktaktörer bör beaktas i en värdering av Operation Irini är hur som helst något som bäst bedöms utifrån EU:s övergripande Libyenpolitik, snarare än som en ren embargofråga.

En värdering av Operation Irini skulle också behöva jämföra dagens utfall med de realistiska alternativen, snarare än med en hypotetisk idealsituation. Förändringar

i insatsens struktur eller mandat skulle troligen få begränsade effekter, med tanke på att det snarare är internationell rätt och mandatet från FN:s säkerhetsråd som verkar gränssättande. Att helt avsluta EUNAVFOR Med skulle innebära att EU överger ambitionen att spela en roll i säkerhetsfrågor av stor vikt för Europa och dess närområde, även om det naturligtvis också kan frigöra resurser för andra typer av ingripanden.

Oavsett vilka perspektiv man anlägger på Operation Irini och dess uppgifter vore en renodling av insatsens mandat sannolikt önskvärd av rent praktiska skäl, åtminstone ur embargoövervakningssynpunkt. Det inoperativa träningsuppdraget skulle exempelvis kunna flyttas till en annan EU-struktur, som Frontex eller EUBAM, en insats som sedan 2013 arbetar för att stödja libysk gränssäkerhet.⁹⁸ En sådan renodling skulle kunna ge Operation Irini ökade möjligheter att koncentrera sig på sin kärnuppgift, att bekämpa vapensmuggling, utan att belastas av migrationsrelaterade uppgifter och kontroverser. Det är också möjligt att västlibyska ledare skulle vara mer benägna att samarbeta med insatser som inte samtidigt försöker strypa deras vapentillgång. ■

Aron Lund, fil. mag. i arabiska från Uppsala universitet, analytiker vid FOI:s enhet för Säkerhetspolitik.

Slutnoter

- 1 Om Gaddafis fall och åren därefter, se Wehrey, Frederic. *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*. New York: Farrar, Strauss, and Giroux, 2018.
- 2 FN:s säkerhetsråds resolutioner 1970 (S/RES/1970), 26 febr. 2011, och 1973 (S/RES/1973), 17 mars 2011.
- 3 Lindvall, Fredrik & Forssman, David. *Internationella insatser i Libyen 2011* (FOI-R--3447--SE). Stockholm: FOI, juni 2012.
- 4 a. a., sid. 36f.
- 5 FN:s säkerhetsråds resolution 2040 (S/RES/2240), 12 mars 2012.
- 6 Lund, Aron. *The Turkish Intervention in Libya* (FOI-R--5207--SE). Stockholm: FOI, mars 2022, sid. 20–27.
- 7 Fitzgerald, Mary. "Libya's Transition Out of Civil War Has Stalled". *World Politics Review*, 1 juni 2020 (worldpoliticsreview.com, läst 12 juni 2020).
- 8 U.S. Energy Information Administration. "Libya". 9 maj 2022 (eia.gov, hämtad 28 nov. 2022).
- 9 Harchaoui, Jalel & Mariani, Bernardo. "Fragmentation of Peacemaking in Libya: Reality and Perception". *PeaceRep*, aug. 2022 (peacerep.org, hämtad 13 sept. 2022); Lund, *The Turkish Intervention in Libya*, sid. 8f.
- 10 Lund, *The Turkish Intervention in Libya*, sid. 17f, 24–7.
- 11 Peyronnet, Chloé. "EUNAFVOR MED opération IRINI à l'épreuve des défis contemporains de l'Union de la région de Méditerranée centrale" [sic]. *Paix et sécurité européenne et internationale*, nr. 17, mars 2022 (halshs.archives-ouvertes.fr, hämtad 7 nov. 2022), sid. 10f.
- 12 Wehrey, *The Burning Shores*, sid. 218–27.
- 13 FN/UNHCR. "Monthly data update: Refugees & migrants sea arrivals in Europe", dec. 2016 (unhcr.org, hämtad 31 okt. 2022), sid. 6f.
- 14 För en detaljerad diskussion om migrantsstatistiken, se Horsley, Rupert & Gerken, Jessica. "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling". *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*, juli 2022 (globalinitiative.net, hämtad 21 nov. 2022), sid. 19–24.
- 15 IOM: Internationella migrationsorganisationen. "Missing Migrants Project", u. å. (missingmigrants.iom.int, läst 22 okt. 2022).
- 16 Papanicopolulu, Irini. "The duty to rescue at sea, in peacetime and in war: A general overview". *International Review of the Red Cross*, nr. 98 (2), 2016, sid. 491–514 (icrc.org, hämtad 28 nov. 2022), sid. 492.
- 17 Saul, Jonathan. "In Mediterranean, commercial ships scoop up desperate human cargo". *Reuters*, 21 sept. 2015 (reuters.com, läst 28 nov. 2022).
- 18 Travis, Alan. "UK axes support for Mediterranean migrant rescue operation". *The Guardian*, 27 okt. 2014 (theguardian.com, 28 okt. 2022).
- 19 Boşilcă, Ruxandra-Laura & Stenberg, Matthew & Riddervold, Marianne. "Copying in EU security and defence policies: the case of EUNAVFOR MED Operation Sophia". *European Security*, vol. 30, nr. 2, 2021, sid. 224f; Dombrowski, Peter & Reich, Simon. "The EU's maritime operations and the future of European Security: learning from operations Atalanta and Sophia". *Comparative European Politics*, vol. 17, nr. 6, dec. 2019, sid. 875f.
- 20 Eriksson, Mikael. *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's "Divide and Rule"* (FOI-R--4177--SE). Stockholm: FOI, dec. 2015, sid. 65f; Dombrowski & Reich, "The EU's maritime operations and the future of European Security", sid. 876.
- 21 Scherer, Steve. "In new EU sea mission, ships not obliged to bring migrants to Italy". *Reuters*, 1 feb. 2018 (reuters.com, läst 22 nov. 2022).
- 22 Boşilcă, Stenberg & Riddervold, "Copying in EU security and defence policies", sid. 213f. EUNAVFOR Med ska utläsas "European Union Naval Force Mediterranean".
- 23 EU/Europeiska rådets beslut (Gusp) 2015/778, 18 maj 2015.
- 24 Boşilcă, Stenberg & Riddervold, "Copying in EU security and defence policies", sid. 218–36; Dombrowski & Reich, "The EU's maritime operations and the future of European Security", sid. 860–84.
- 25 EU/Europeiska unionens strategi för sjöfartsskydd, antagen i ministerrådets beslut 11205/14, 24 juni 2014, sid. 7.
- 26 FN:s säkerhetsråds resolution 2146 (S/RES/2146), 19 mars 2014.
- 27 FN:s säkerhetsråds resolution 2240 (S/RES/2240), 9 okt. 2015.
- 28 FN:s säkerhetsråds resolution 2292 (S/RES/2292), 14 juni 2016. Säkerhetsrådet hade utfärdat ett liknande mandat att ingripa mot misstänkta vapensmugglare 2011, i samband med att man öppnade för interventionen i Libyen, men återkallat det ett år senare. Se FN:s säkerhetsråds resolutioner och 1973 (S/RES/1973), 17 mars 2011 och 2040 (S/RES/2240), 12 mars 2012.
- 29 För en kronologisk översikt, se FN:s säkerhetsråd. "Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011) concerning Libya" (S/2022/427), 27 maj 2022, sid. 42–4.
- 30 Boşilcă, Stenberg & Riddervold, "Copying in EU security and defence policies", sid. 221.
- 31 Operation Sophia. "Operation SOPHIA: signed the agreement on Libyan Coast Guard and Navy Training", 23 aug. 2016 (operationsophia.eu, läst 27 okt. 2022); Wehrey, *The Burning Shores*, sid. 225f.
- 32 SAROBMED. "Italy-Libya Memorandum of Understanding", u. å. (sarobmed.org, hämtat 7 nov. 2022).
- 33 Boşilcă, Stenberg & Riddervold, "Copying in EU security and defence policies", sid. 221.
- 34 Dombrowski & Reich, "The EU's maritime operations and the future of European Security", sid. 881f.
- 35 Lackenbauer, Helene & Ahl, Alexander. "Två steg efter Operation Sophia: EU:s kamp mot människosmuggling på Medelhavet" (FOI memo 5946). Stockholm: FOI, 1 mars 2017, sid. 4.
- 36 a. a., sid. 2; Thompson, Stuart A. & Singhvi, Anjali. "Efforts to Rescue Migrants Caused Deadly, Unexpected Consequences". *New York Times*, 14 juni 2017 (nytimes.com, läst 31 okt. 2022); Horsley & Gerken, "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling", sid. 17.
- 37 Alagna, Federico. "From Sophia to Irini: EU Mediterranean Policies and the Urgency of 'Doing Something'". *Istituto Affari Internazionali. IAI Commentaries 20/32*, maj 2020 (iai.it, hämtad 7 nov. 2022), sid. 1.
- 38 Barigazzi, Jacopo. "EU extends Operation Sophia for 6 months, still without ships". *Politico Europe*, 12 sept. 2019, (politico.eu, läst 18 okt. 2022).
- 39 EU/Europeiska unionen. "Rädda människoliv till sjöss och bekämpa kriminella nätverk", u. å. (consilium.europa.eu, läst 28 nov. 2022).
- 40 EU/Europeiska rådets beslut (Gusp) 2020/472, 31 mars 2020, art. 2.
- 41 a. a., art. 3–5.
- 42 EU/Europeiska utrikestjänsten. "Operation IRINI: Remarks by High Representative/Vice-President Josep Borrell following the launch of the operation", 31 mars 2020 (eeas.europa.eu, läst 28 okt. 2022).
- 43 Peyronnet, "EUNAFVOR MED opération IRINI...", sid. 3f.
- 44 EU/Europeiska rådets beslut (Gusp) 2020/472, 31 mars 2020, art. 8.3.
- 45 FN/OHCHR. "Lethal Disregard: Search and rescue and the protection of migrants in the central Mediterranean Sea", 30 maj 2021 (ohchr.org, läst 28 okt. 2022), sid. 10.
- 46 Peyronnet, "EUNAFVOR MED opération IRINI...", sid. 2.
- 47 Operation Irini. "Factsheet", maj 2020 (operationirini.eu, hämtad 25 okt. 2022).
- 48 Epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 49 a. a.
- 50 Operation Irini. "Operation IRINI has a new Force Commander and a new Flagship", 1 okt. 2022 (operationirini.eu, läst 10 okt. 2022).
- 51 Sammanställning av uppgifter på www.operationirini.eu och www.twitter.com/eunavfor_med (25 okt. 2022).
- 52 Operation Irini. "About us" (operationirini.eu, läst 3 nov. 2022).
- 53 Epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 54 a. a.
- 55 Operation Irini. "Operation IRINI seizes illegal cargo", 9 nov. 2022 (operationirini.eu, läst 15 nov. 2022).

- 56 Operation Irini. "Operation Irini inspects a vessel for suspected violation of the UN arms embargo on Libya", 10 sept. 2020 (operationirini.eu, läst 25 okt. 2022).
- 57 *Le Figaro* & AFP. "Libye : Paris dote l'opération militaire Irini de moyens pour faire respecter l'embargo de l'ONU". *Le Figaro*, 20 nov. 2020 (lefigaro.fr, läst 13 sept. 2022).
- 58 FN:s säkerhetsråd, "Final report..." (S/2022/427), sid. 166–8.
- 59 Operation Irini. "EU Operation IRINI found a cargo in breach of the UN arms embargo on Libya during the inspection of a ship off the coast of Libya", 20 juli 2022 (operationirini.eu, läst 27 okt. 2022); O'Connor, Niall. "Operation Irini: With Irish forces inside a mission to end arms smuggling to Libya". *The Journal*, 30 sept. 2022 (thejournal.ie, läst 25 okt. 2022).
- 60 Operation Irini. "Operation IRINI seizes illegal cargo"; *Maritime Executive*. "EUNAVFOR Seizes Dozens of Armored Trucks Bound for Libya", 10 nov. 2022 (maritime-executive.com, läst 15 nov. 2022).
- 61 Lund, *The Turkish Intervention in Libya*, sid. 55f.
- 62 a. a.; Lund, Aron. "Hela havet stormar: Gränstvister, nationalism och energipolitik i östra Medelhavet" (FOI memo 7528), Stockholm: FOI, dec. 2020.
- 63 Operation Irini, "Operation IRINI has a new Force Commander and a new Flagship"; epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 64 Martinet, Jean-Michel. "Challenges for cooperation in the Mediterranean after the global pandemic". *SHADE Med Conference Book Nov. 2020*, april 2021 (operationirini.eu, hämtad 22 nov. 2022), sid. 50.
- 65 Epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 66 a. a.
- 67 Lund, *The Turkish Intervention in Libya*, sid. 26f.
- 68 Epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 69 Horsley & Gerken, "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling", sid. 35–8, 40.
- 70 *Agenzia Nova*. "Tajani: 'From the Balkans to Africa, Italy is the protagonist of peace,'" 8 nov. 2022 (agenziaova.com, läst 22 nov. 2022).
- 71 Pietz, Tobias. "Operation Irini is wrong, for Libya and for sea rescues". *EU Observer*, 11 maj 2020 (euobserver.com, läst 13 sept. 2022).
- 72 Gillon, Jihād. "Libye : « L'opération Irini est conçue pour ne pas sauver de vies »". *Jeune Afrique*, 3 april 2020 (jeuneafrique.com, läst 10 okt. 2020).
- 73 Peyronnet, "EUNAVFOR MED opération IRINI...", sid. 12.
- 74 FN/UNHCR. "Arrivals to Europe from Libya: 2021 in review", 21 apr. 2022 (data.unhcr.org, läst 27 okt. 2022).
- 75 FN:s människorättsråd, "Report..." (A/HRC/48/83), 1 okt. 2021, sid. 16.
- 76 *The Economist*. "An EU-funded horror story: Europe is bankrolling a force that routinely abuses African migrants", 15 jan. 2022 (economist.com, läst 26 okt. 2022).
- 77 För en grundlig analys av hur konfliktutvecklingen har påverkat migrationsmönstren, se Horsley & Gerken, "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling".
- 78 Cambanis, Thanassis & Esfandiary, Dina & Ghaddar, Sima & Wahid Hanna, Michael & Lund, Aron & Mansour, Renad. *Hybrid Actors: Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East*, New York: The Century Foundation Press, 2019, sid. 8. För en utförligare definition och diskussion av konceptet, se a.a., sid. 7–19.
- 79 Stabiliseringsstödsenheten har en hemsida på ssa.gov.ly. Om SSA, se även t.ex. Horsley & Gerken, "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling", sid. 7, 35–8, 40.
- 80 Diskussion med Jalel Harchaoui, Libyenexpert och associerad medarbetare vid Royal United Services Institute (RUSI), 18 nov. 2022.
- 81 Horsley & Gerken, "Libya: Stability Fuels Rebound in Human Smuggling", sid. 40.
- 82 Wehrey, *The Burning Shores*, sid. 223ff; Nashed, Mat. "What happens to migrants forcibly returned to Libya?". *The New Humanitarian*, 5 aug. 2020 (thenewhumanitarian.org, läst 26 okt. 2022); Creta, Sara. "Libya fails to stop migrant detention abuses, as EU-backed returns soar". *The New Humanitarian*, 24 juni 2021 (thenewhumanitarian.org, läst 26 okt. 2022); *The Economist*. "An EU-funded horror story"; FN:s människorättsråd, "Report...", sid. 15–18; FN:s säkerhetsråd, "Final report..." (S/2022/427), sid. 98–104; Brito, Renata & Jordans, Frank & Cook, Lorne. "Migrant abuses continue in Libya. So does EU border training". *Associated Press*, 25 jan. 2022 (apnews.com, läst 26 okt. 2022); Jordans, Frank. "Germany won't train Libyan coast guard due to alleged abuse". *Associated Press*, 30 mars 2022 (apnews.com, läst 26 okt. 2022); Amnesty International. "Libya: Hold Stability Support Authority militia leaders to account", 4 maj 2022 (amnesty.org, läst 22 nov. 2022).
- 83 FN:s människorättsråd, "Report...", sid. 16f.
- 84 Brito, Jordans & Cook, "Migrant abuses..."
- 85 Jordans, "Germany won't train..."
- 86 Kirechu, Peter. "Profiteers, Vultures, and the Defeat of the U.N. Embargo on Libya". *War on the Rocks*, 12 jan. 2021 (warontherocks.com, läst 21 sept. 2021); Walsh, Declan. "In Libya, Toothless U.N. Embargo Lets Foreign States Meddle With Impunity". *New York Times*, 2 febr. 2020 (nytimes.com, läst 27 okt. 2022); FN:s säkerhetsråd, "Final report..." (S/2022/427), sid. 18.
- 87 FN/UNSMIL. "Transcript of press stakeout by Ghassan Salamé, special representative of the United Nations Secretary-General and head of the United Nations Support Mission in Libya", 4 febr. 2020 (unsmil.unmissions.org, läst 27 okt. 2022).
- 88 FN:s säkerhetsråd, "Final report..." (S/2022/427), sid. 27.
- 89 a. a., sid. 18.
- 90 Moran, James. "Operation Irini in Libya: Part of the solution, or part of the problem?". Centre for European Policy Studies, 2 apr. 2020 (ceps.eu, läst 13 sept. 2022); Yüksel, Engin. "Turkey's interventions in its near abroad: The case of Libya". Clingendael Institute, sept. 2021, sid. 9; Kirechu, "Profiteers..."; Harchaoui & Mariani, "Fragmentation...", sid. 9.
- 91 FN-gruppen noterade också att Italien begått "tekniska överträdelser" genom att låta örlogsfartyg besöka libyska hamnar, även om landet inte anklagades för vapensmuggling. Pikant nog gällde en av anklagelserna landstigningsfartyget San Giorgio, vilket tidigare tjänstgjort som Operation Irinis flaggskepp. FN:s säkerhetsråd, "Final report..." (S/2022/427), sid. 169–70.
- 92 Abdullah, Walid. "Libya's Sarraj rejects EU's Operation IRINI". *Anadolu*, 24 apr. 2020 (aa.com.tr, läst 13 sept. 2022); *al-Wasat*. "bashagha yuakkid li-masoulin oroubijin rafid 'irini' li-anna-ha 'lan towaqqef tawrid al-silah' ila al-qiyada al-amma", 30 apr. 2020 (alwasat.ly, läst 13 sept. 2022).
- 93 *Daily Sabah*. "Turkey blasts illegal interception of Libya-bound commercial vessel by German frigate", 23 nov. 2020 (dailysabah.com, läst 27 okt. 2022); *Daily Sabah*. "EU's Operation Irini used as tool against Turkey, FM Çavuşoğlu says", 2 dec. 2020 (dailysabah.com, läst 27 okt. 2022); Büşra Nur Bilgiç Çakmak. "EU arms embargo search finds nothing on Turkish ship". *Anadolu*, 24 nov. 2020 (aa.com.tr, läst 13 sept. 2022).
- 94 *Reuters*. "Germany, Turkey trade accusations over interception of Turkish vessel", 24 nov. 2020 (reuters.com, läst 27 okt. 2022).
- 95 EU/Europeiska unionens utrikesstjänst. "Operation Irini: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the Sigonella Naval Air Station Airport", 19 mars 2021 (eeas.europa.eu, läst 28 okt. 2022).
- 96 Epost från major Andreas Bohl, Operation Irinis presschef, 18 nov. 2022.
- 97 Diskussion med Jalel Harchaoui, Libyenexpert och associerad medarbetare vid Royal United Services Institute (RUSI), 18 nov. 2022.
- 98 EUBAM står för "European Union Border Assistance Mission in Libya". Se eeas.europa.eu/eubam-libya_en.